

علوم و فنون ادبی ۲

درس ۱۰: سبک هندی

فشرده ی درس :

شعر :

وضعیت کلی شعر:

محدوده زمانی سبک هندی :

از اوایل قرن یازدهم تا اواسط قرن دوازدهم قمری به مدت ۱۵۰ سال در تاریخ ادبیات ایران رواج داشت.

موضوع های شعر این دوره :

شاعران این دوره به موضوع هایی مثل اندرز، مضمون آفرینی و باریک اندیشی روی آوردند:

به دو علت:

الف- حکومت صفوی به شعر مدحی و درباری و عاشقانه بهایی نمی داد.

ب- از طرف دیگر با آموزه های سنتی عرفانی در تضاد بود.

یکی از ویژگی های شعر این دوره این است که :

خارج شدن شعر از حوزه تصرف شاعران با سواد و آگاه به فنون ادب و روی آوردن عامه مردم، بازاریان و پیشه وران به شعر و شاعری :

و این ویژگی از دو جهت اهمیت دارد:

فایده یا نقطه قوت این تحول :

این تحول از آن جهت که شعر را به میان عامه مردم برد و با مضمون ها و قلمرو های تازه ای روبه رو کرد؛ سودمند بود.

عیب یا نقطه ضعف این تحول:

از آن رو که افراد کم اطلاع و عامی به شعر روی آوردند و آن را از استواری و سلامت پیشین خود دور ساختند، برای آینده ادبیات زیان بار بود.

ویژگی های شعر این دوره در سه قلمرو عبارتند از :

۱- قلمرو زبانی :

الف- زبان کوچه و بازار به شعر راه یافت و روح تازه ای در زبان شعر دمیده شد.

ب- دایره واژگان شعر گسترش یافت و دیگر از لغات ادبی قدیم و مختصات زبان قدیم مخصوصا سبک خراسانی خبری نبود به طوری که زبان شعر سبک هندی، زبان جدید فارسی است.

دلایل حذف مختصات سبکی زبان قدیم در آثار این دوره:

حمله پی در پی بیگانگان (مغولان، تیموریان و ازبکان) به ایران، مخصوصا نواحی مشرق بود که باعث نابودی کتابخانه ها و آثار کهن شد و فضلا دیگر با کتب قدیم و در نتیجه زبان قدیم مأنوس نبودند.

تغییر جغرافیایی حوزه های شعری در نقاط مختلف ایران و تأثیر پذیرفتن از نواحی گوناگون بود. (در واقع شاعران از عامه مردم بودند و زبان شعر نیز همان زبان مردم عصر بود)

ادبیات دهم نأ كنكور

در سبك هندی لغاتی چون: نزاكت، قالی، شیشه، پل، بخیه، سفال و... را كه تا این زمان كمتر در شعر راه داشت، رواج یافت.

پ- ورود لغات مربوط به مذاهب و آداب و رسوم هندوان در حوزه شعر و ادب.

ت- کاربرد كم لغات عربی (به علت از بین رفتن سلطه حكومت بغداد برای ایران) و رواج لغات تركی (به علت حملات تیموریان و ازبكان و سلطه حكومت صفوی).

واقع گرا بودن زبان این دوره زیرا زبان حقیقی مردم آن دوره بوده است.

در واقع بی توجهی به زبان بی دقتی در کاربرد جمله ها و ترکیب ها و ورود واژه های عامیانه در شعر این دوره كاملا مشهود است.

قلمرو ادبی :

الف- استفاده از آرایه ها در این دوره به صورت طبیعی و تصادفی بود و شاعران كوچه و بازار به آرایه ها، به بدیع و بیان كم توجه بودند؛ آرایه های این دوره:

تشبیه بسیار رواج دارد.

تلمیح نیز در مضمون سازی نقش فعالی دارد (البته تلمیحات رایج نه غریب و نادر)

حسن تعلیل

حسن آمیزی

تمثیل

اسلوب معادله

ب- قالب مسلط این دوره غزل است كه گاهی به چهل بیت هم می رسد و تكرار قافیه امری طبیعی است.

و دلیلش این است كه :

شاعر سبك هندی تك بیت گواست یعنی قالب حقیقی شعرش مفردات است و این ابیات مستقل را به وسیله رشته قافیه و ردیف به هم گره می زند و از این رو كم و زیاد كردن ابیات غزل، آسیبی به شعر نمی زند.

پ- استفاده از ردیف های طولانی و خوش آهنگ مثل: خواهم شدن، می شود پیدا، می برد مرا، دیگر است و...

قلمرو فكري :

الف- معنی گرا بودن شعر نه صورت گرا و شاعران به معنی و مضمون بیشتر از زبان توجه دارند.

معروف است كه هیچ معنا و مضمونی در جهان نیست كه در شعر صائب نیامده باشد، او از گل قالی، تندباد، تبخال، مضمون ساخته است و شاعران از هر چیزی در عالم طبیعت یا در ذهن برای مضمون سازی استفاده كردند اما این ها همه در سطح اند و به خلق آثار بزرگی چون شاهنامه فردوسی، مثنوی مولانا یا آثار عطار و سنایی و نظامی منجر نشد.

ب- اشعار این دوره بیشتر تك بیت است (كامل بودن معنای تك بیت ها)

پ- یافتن فكري جزئی اما تازه و نگفته و بیان آن به صورت اعجاب انگیز.

نثر دوره ی هندی :

انواع نثر در این دوره :

نثر ساده: ویژگی و مشخصه این نثر:

نثر ساده ی این دوره نثر مرسلی نیست كه امثال بلعمی نوشته اند در این نوع نثر لغات و ترکیبات عربی و اشاره به آیات و احادیث و در آمیختگی شعر و نثر كم نیست.

ادبیات دهم نأ کنکور

کتاب معروف این دوره که نثر ساده داشته اند :

الف- کتاب هایی که در خارج از ایران نوشته شده اند :

کتاب داراشکوه در هند.

شرفنامه ی بدلیسی در عثمانی.

بدایع الوقایع در ماوراءالنهر

ب- کتاب هایی که در ایران نوشته شده اند :

در تاریخ :

تذکره شاه طهماسب از شاه تهماسب صفوی.

عالم آرای صفوی از اسکندر بیگ منشی

در عرفان :

عین الحیات از علی بن حسین واعظ کاشفی.

در زندگی نامه :

هفت اقلیم از امین احمد رازی.

مجالس المؤمنین از قاضی نورالله شوشتری.

در فقه :

جامع عباسی از شیخ بهایی.

نثر مصنوع :

کاربرد این نثر:

از این نوع نثر در فرمان ها و منشآت و دیباچه ی کتاب ها استفاده می شد مانند دیباچه ی شرفنامه ی بدلیسی و عیار دانش.

معروف ترین کتبی که به نثر مصنوع نوشته شده اند:

عباس نامه ی وحید قزوینی

محبوب القلوب میرزا برخوردار فراهی.

ویژگی و مشخصه این نثر :

نثر مصنوع این دوره خلوت و فخامت نثر فنی قرن های ششم و هفتم را ندارد و هرچه هست، تکلف و بی ذوقی و غلط پردازی است.

نثر بینابین :

تعریف این نثر:

این نوع نثر نه چندان ساده و نه چندان دشوار است و می توان گفت که قصد نویسندگان در اصل ساده نویسی بوده است هر چند امروزه چندان روان و آسان به نظر نمی رسد.

نمونه های معروف نثر بینابین:

کتاب حبیب السیر از خواندمیر.

احسن التواریخ از حسن بیگ روملو.

ادبیات دهم نأ کنکور

ویژگی های نثر این دوره در سه قلمرو :

الف- قلمرو زبانی :

در آمیختگی نظم و نثر.

کاربرد وجه و صفی.

جمع بستن با «ات» هم در کلمات عربی (محاربات)، هم در فارسی (گیلانات)، و هم در ترکی و مغولی (بیلاقات).

مطابقت صفت و موصوف به تقلید از عربی.

آوردن تتابع اضافات:

در مقام تعریف و تمجید از بزرگان

به سبب قرینه پردازی و موازنه

آوردن جملات طولانی.

کاربرد افعال با پیشوندهای متعدد.

فراوانی لغات ترکی و مغولی.

قلمرو ادبی :

نثر این دوره از دیدگاه ادبی ارزش والایی ندارد :

زیرا به به زبان عامه نزدیک است.

تصنعی و تکلف متون این دوره

استفاده از آیات، احادیث و عبارات عربی رواج بیشتری یافت و در آرایه تلمیح نمودار شد.

تبدیل ضرب المثل های شیرین فارسی به عبارات عربی مکرر و بی روح.

کاربرد شعرهای ضعیف در متن کتاب های نثر

از رونق افتادن نثر این دوره به علت:

بی دقتی در ذکر تاریخ و حوادث تاریخی و رواج مدح و چاپلوسی

رواج نگارش کتاب های فرهنگ لغت به علت :

آمیزش زبان فارسی با دیگر زبان ها (مغولی، ترکی و عربی و...)

قلمرو فکری :

نبود نویسنده زبردست در عصر اعتلای صفوی؛ یعنی زمان شاه عباس اول، به دلایل زیر:

تأثیر فساد و تیره بختی چند قرن گذشته و کشتار مردم و فرار دسته جمعی افراد با ذوق و آزاده از بیم تیغ استبداد به خارج از ایران و کشته شدن یا مردن آنان از گرسنگی و فقر.

پیشنهادی برای تدریس این درس:

باتوجه به این که این درس نیز مانند درس هفتم جز دروس حفظی است که دانش آموزان باید آن را به ذهن بسپارند بهتر است ابتدا یک توضیح کلی در مورد درس داده شود تا دانش آموزان با موضوع درس آشنا شوند و فضای کلی درس را در ذهن خود ترسیم کنند.

بعد دانش آموزان را به سه گروه تقسیم کرد .

ادبیات دهم ناکنکور

درس به چند قسمت تقسیم شود و گروه اول، هر کدام یک قسمت از درس را به صورت کنفرانس ارائه کند این کار باعث می شود که حس اعتماد به نفس دانش آموز بیشتر شود.

واز گروه دوم خواسته شود سوالاتی از درون متن درس استخراج کنند.

واز گروه سوم خواسته شود با هم فکری به خودارزیابی ها پاسخ دهند و بعد خود دبیر پاسخ های نادرست را اصلاح نماید.

با این روش کل دانش آموزان به کار گرفته می شوند و مجالی برا شیطننت و بازی گوشی نمی ماند.

روش مقایسه در آموختن سبک ها و مکاتب ادبی به یادگیری بهتر کمک زیادی می کند و نیز برای آن که زندگی و شرح حال و آثار شاعران و نویسندگان در ذهن دانش آموزان حک و ضبط شود می توان از یک حادثه مهم در زندگیشان یا یک شعر یا حکایت تأثیرگذارشان استفاده کرد.

برای تفهیم بیشتر و ملموس شدن درس پیشنهاد می شود چند اثر از این دوره معرفی شود تا برای جلسه بعد اثری را در سه قلمرو کالبدشکافی کنند و یا ویژگی های این دوره را با دوره های قبل مقایسه کنند.

سوالاتی که می توان از متن این درس استخراج کرد :

- ۱- چرا شاعران سبک هندی، به موضوع هایی مثل اندرز، مضمون آفرینی و باریک اندیشی روی آوردند؟
- ۲- خارج شدن شعر و شاعری از حوزه تصرف شاعران باسواد و روی آوردن عامه مردم به شاعری چه نتیجه ای در بر داشت؟
- ۳- دو مورد از ویژگی های زبانی شعر سبک هندی را نام ببرید؟
- ۴- به چه دلایلی مختصات سبکی زبان قدیم در آثار سبک هندی حذف شد؟
- ۵- یکی از ویژگی های زبانی شعر سبک هندی کاربرد کم لغات و رواج لغات است.
- ۶- در اشعار سبک هندی بیشتر از چه آرایه هایی استفاده شده است؟

الف- تشبیه و تلمیح

ب- یهام و تضمین

پ- ستعاره و جناس

د- تشبیه و مجاز

۷- در سبک هندی قالب مسلط است.

۸- استفاده از ردیف های و در شعر سبک هندی رایج است.

۹- نوع نثر آثار زیر را ذکر کنید:

الف - بدایع الوقایع

ب - محبوب القلوب

۱۰- نوع نثر کتاب هفت اقلیم و در زمینه است.

۱۱- نویسنده آثار زیر را با فلش به گزینه مورد نظر وصل کنید:

الف- احسن التواریخ

ب- حبیب السیر

پ- مجالس المؤمنین

د- عالم آرای صفوی

ادبیات دهم نأ کنکور

اسکندر بیگ منشی

قاضی نور الله شوشتری

خواند میر

حسن بیگ روملو

۱۲- دو مورد از ویژگی های زبانی نثر سبک هندی را ذکر کنید.

۱۳- شعر سبک هندی، شعری صورت گراست نه معنی گراست.

صحیح

غلط

باید توجه داشت که استخراج سؤالات از متن درس می تواند به صورت تشریحی یا چهارگزینه ای یا کامل کنید یا صحیح و غلط و یا جور کردنی باشد.

یا می توان با توجه به آموزه های درس سؤال را به صورت عملی طرح کرد، مثلاً؛ یک بیت یا نثری از آثار سبک هندی داده شود و از دانش آموزان خواسته شود ویژگی های زبانی یا ادبی و یا فکری آن بررسی شود مثل سؤال زیر:

۱۴- بیت زیر را از نظر ویژگی های زبانی، ادبی و فکری بررسی کنید:

حیران اطوار خودم، در مانده ی کار خودم

هر لحظه دارم نیتی چون قرعه ی رمال ها

خودارزیابی ۲

سؤال ۱: ویژگی های زبانی، ادبی و فکری سروده زیر را استخراج کنید:

روزگاری شد ز چشم اعتبار افتاده ام

چون نگاه آشنا از چشم یار افتاده ام

دست رعبت کس نمی سازد به سوی من دراز

چون گل پژمرده بر روی مزار افتاده ام

اختیارم نیست چون گرداب در سرگشتگی

نبض موجم، در تپیدن بی قرار افتاده ام

عقده ای هرگز نکردم باز از کار کسی

در چمن بیکار چون دست چنار افتاده ام

همچو گوهر گر دلم از سنگ گردد دور نیست

دور از مژگان ابر نوبهار افتاده ام

قلمرو زبانی:

کاربرد زبان عامه مردم، مثل دل سنگ گشتن، دست چنار افتادن، از چشم اعتبار افتادن، روی مزار افتادن.

کم بودن واژه های عربی.

گسترش دایره واژگان.

ادبیات دهم نا کنکور

به کارگیری واژه هایی که کمتر در شعر پیشینیان به کار رفته مثل چنار و مزار.

کنار گذاشتن کامل مختصات سبک عراقی.

واقعگرا بودن زبان.

قلمرو ادبی :

استفاده از آرایه ها به صورت طبیعی و تصادفی.

کاربرد قالب غزل.

کاربرد تشبیه مانند: چون گل پژمرده، چون گرداب، همچو گوهر، نبض موجم، چون دست چنار.

کاربرد تشخیص مثل: نبض موج.

کنایه: از چشم افتادن و عقده باز کردن.

حسن تعلیل: بیت آخر (دلیل دل سنگی را دوری از معشوق می داند)

استعاره: ابر نوبهار (معشوق)، دست چنار (برگهای چنار)

استقلال تک بیت ها در غزل به عنوان مفردات، در بیت

قلمرو فکری :

توجه به معنی و مضمون (دلسردی و یاس و شکوه از وضع موجود).

کامل بودن معنای تک بیت ها، بیت های ۲ و ۴

یافتن فکری جزئی اما تازه و نگفته و بیان آن به صورت اعجاب انگیز، بیت ۵

سوال ۲: بیت های زیر را از نظر ویژگی ادبی بررسی کنید.

الف) ای گل که موج خنده ات از سر گذشته است

آماده باش گریه ی تلخ گلاب را

تشخیص: ای گل و گریه ی گلاب

تشبیه: موج خنده.

کنایه: موج از سر گذشتن.

تضاد: خنده و گریه.

حسن آمیزی: گریه ی تلخ.

اشتقاق و مراعات نظیر: گل و گلاب.

ب) به یک کرشمه که در کار آسمان کردی

هنوز می پرد از شوق چشم کوکب ها

تشخیص: چشم کوکب ها و کار آسمان.

حسن تعلیل: چشمک ستاره ها را به دلیل نگاه با ناز یار به آسمان می داند.

کنایه: پریدن چشم کوکب ها (سوسوی ستاره ها)

مراعات نظیر: چشم و کرشمه / کوكب و آسمان.

ادبیات دهم نا کنکور

سؤال ۳: سبک نثر دوره هندی را با نثر دوره ی عراقی از نظر زبانی تحلیل کنید.

نثر سبک عراقی ساده ولی هندی تصنعی و دشوار.

در سبک هندی مطابقت صفت و موصوف وجود دارد اما در عراقی این ویژگی کمتر دیده میشود. کاربرد تتابع اضافات در سبک هندی.

در سبک هندی برعکس عراقی از جمله های طولانی استفاده می شود.

در سبک عراقی تاریخ نویسی رواج داشته اما هندی نگارش فرهنگ لغت.

در سبک هندی در آمیختگی نظم و نثر وجود دارد.

در سبک هندی ویژگی های وجه وصفی و جمع بستن با (انت) و کاربرد افعال با پیشوند های متعدد و... دیده می شود اما این ویژگی ها در عراقی کمتر دیده می شود.

در واقع با این سؤال دانش آموزان با روش مقایسه (برای تفهیم سبک ها) بیشتر آشنا می شوند.

سؤال ۴: در مورد دلیل نگارش کتاب های لغت نامه در دوره ی هندی تحلیل کنید.

به علت آمیزش زبان فارسی با دیگر زبان ها (مغولی، ترکی، عربی و...)

سؤال ۵: بیت زیر را از نظر زیبایی شناسی تحلیل کنید :

زمنجنیق فلک سنگ فتنه می بارد

من ابلهانه گریزم به آبگینه حصار

منجنیق فلک: اضافه تشبیهی

سنگ فتنه : اضافه تشبیهی

فتنه می بارد: استعاره مکنیه

سنگ و آبگینه : تضاد

سنگ و منجنیق: مراعات نظیر

سؤال ۶: وزن بیت زیر را بررسی کنید:

تو این عهدی که با من بسته بودی

مگر بهر شکستن بسته بودی

تُ این عه دی / کُ با من بس / ت بودی

مَ گر به ر / ش کس تن بس / ت بو دی

مفاعیلن، مفاعیلن، فاعولن

هزج مسدس محذوف

سؤال ۷:

متن زیر را از کتاب تاریخ عالم آرای عباسی از نظر ویژگی های سبک هندی "زبانی و ادبی" بررسی نمایید.

از طبقه ی علیّه ی شعرا که ناظران مناظم سخن پیرایی و پیرانه بندان سلسه ی معنی آرایبی اند در آن هنگام در اردوی معلا و ممالک محروسه، شاعران سخنور و سخنوران بلاغت گستر بی شمار بودند در اوایل حال حضرت خاقانی جنّت مکانی توجّه تمام به حال این طایفه بود.

ادبیات دهم نا کنکور

زبانی :

کاربرد جمله های طولانی.

مطابقت موصوف و صفت به تقلید از زبان عربی مثل: طبقه ی علیّه.

آوردن تتابع اضافات در مقام تعریف و تمجید : مثل، ناظران مناظم سخن پیرایی ، پیرانه بندان سلسه ی معنی آرایبی ، اوایل حال حضرت خاقانی.

ادبی:

تصنعی و تکلف متن به علت استفاده از واژه های عربی و نامأنوس.

از رونق افتادن نثر به علت مدح و چاپلوسی.

اشتقاق : ناظم، مناظم / سخن پیرایی ، پیرانه بندان.

مراعات نظیر: سخن پیرایی، معنی آرایبی، شاعران، سخنوران، بلاغت گستر.

ابرو گروه دبیران ادبیات

مریم بهوندی

ادبیات دهم نا کنکور

adabiate10@

Link:

<http://jvan.me/124Y>

نجمه شهانیان:pdf